Богінська Ольга Олександрівна, студентка 6 курсу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Лукіна Наталія Борисівна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна, ORCID ID: 0009-0001-3229-7318

Boginska Olga, 6 grade student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine,

Lukina Nataliia, PhD in Psychology, Lecturer at the Department Psychology, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine, ORCID ID: 0009-0001-3229-7318

ВПЛИВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

THE INFLUENCE OF PARENT-CHILD RELATIONS ON THE FORMATION OF ADOLESCENTS' SELF-ESTEEM

Анотація. У статті досліджено вплив дитячо-батьківських відносин на формування самооцінки підлітків. Розкрито теоретичні підходи до розуміння феномену самооцінки, визначено її роль у структурі особистості та особливості розвитку в підлітковому віці. Проаналізовано сучасні наукові підходи до вивчення сімейного виховання як чинника психічного розвитку дитини. Особливу увагу приділено впливу стилів батьківського виховання, рівня емоційної підтримки, прийняття та контролю на становлення самосвідомості підлітка.

Представлено результати емпіричного дослідження, проведеного серед 120 підлітків віком від 11 до 18 років та їхніх батьків. Для дослідження

використовувалися анкетування, опитування, напівструктуровані інтерв'ю та методи статистичної обробки даних. Встановлено позитивний взаємозв'язок між емоційною підтримкою батьків та рівнем самооцінки підлітків. Виявлено, що авторитетний стиль виховання сприяє формуванню адекватної та стабільної самооцінки, тоді як авторитарний і байдужий стилі пов'язані зі зниженням самоприйняття та підвищенням емоційної вразливості.

Результати дослідження підтверджують важливість сімейного середовища як одного з провідних чинників формування позитивної самооцінки у підлітковому віці та можуть бути використані у практиці психологічного консультування, психосоціальної підтримки родин і профілактики психологічної дезадаптації підлітків.

Ключові слова: самооцінка, підлітковий вік, дитячо-батьківські відносини, стиль виховання, емоційна підтримка, сім'я, психологічний розвиток.

Abstract. The article examines the influence of parent-child relations on the formation of adolescents' self-esteem. Theoretical approaches to understanding self-esteem as a psychological phenomenon are analyzed, as well as its role in the structure of personality and its developmental features during adolescence. Particular attention is paid to the influence of the family environment, parenting styles, emotional support, parental acceptance, and control on the development of adolescents' self-perception.

The empirical study involved 120 adolescents aged 11–18 and their parents. Self-esteem indicators and characteristics of parent-child interaction were assessed using questionnaires, interviews, and statistical analysis methods. The findings indicate a significant positive relationship between parental emotional support and adolescent self-esteem. Adolescents raised in families characterized by authoritative parenting demonstrated higher levels of self-confidence, emotional stability, and social adaptation. In contrast, authoritarian and neglectful parenting styles were associated with lower levels of self-esteem and higher vulnerability to negative social influences.

The results support contemporary psychological theories emphasizing the critical role of supportive family relationships in promoting healthy personality development. Practical recommendations are provided for parents, educators, and psychologists regarding the development of positive and adequate self-esteem among adolescents.

Keywords: self-esteem, adolescence, parent-child relations, parenting style, emotional support, family, psychological development.

Постановка проблеми. Підлітковий вік є одним із найскладніших етапів психічного розвитку особистості. Саме в цей період відбувається інтенсивне формування самосвідомості, особистісної ідентичності та системи цінностей. Одним із центральних психологічних утворень підліткового віку виступає самооцінка, яка визначає особливості поведінки, емоційного реагування, соціальної адаптації та міжособистісної взаємодії.

Сучасні соціальні зміни, цифровізація суспільства, поширення соціальних мереж та трансформація сімейних моделей виховання підсилюють актуальність проблеми формування адекватної самооцінки підлітків. Поряд із впливом однолітків та інформаційного середовища провідним фактором розвитку підлітка залишається сім'я. Саме у сімейному середовищі дитина отримує перший досвід прийняття, підтримки, оцінювання та формування уявлень про власну цінність.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення впливу дитячо-батьківських відносин на розвиток самооцінки підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самооцінки посідає важливе місце у психологічній науці. Значний внесок у розробку теоретичних засад її вивчення зробили К. Роджерс, М. Розенберг, А. Бандура, Е. Десі та Р. Раян, які розглядали самооцінку у контексті Я-концепції, самосприйняття, самодетермінації та особистісного розвитку [2; 5; 6; 7].

Питання становлення особистості та самосвідомості у процесі розвитку розглядали С. Максименко та інші дослідники [1]. Дослідники підкреслювали,

що підлітковий вік є сензитивним періодом формування образу «Я» та розвитку рефлексивних процесів [11].

Значний внесок у дослідження впливу сімейних чинників здійснили Дж. Боулбі, А. Бандура, Е. Десі та Р. Раян, які обґрунтували роль прив'язаності, соціального навчання, автономії та базових психологічних потреб у розвитку особистості дитини [2; 3; 7]. У їхніх працях обґрунтовано значення прив'язаності, емоційної підтримки та автономії у формуванні особистості дитини [3; 7]. Значення стилів батьківського виховання для розвитку самооцінки та психологічного благополуччя підлітків підтверджено сучасними емпіричними дослідженнями [9; 10; 12].

Попри значну кількість наукових досліджень, потребує подальшого вивчення проблема взаємозв'язку між особливостями дитячо-батьківських відносин та рівнем самооцінки підлітків в умовах сучасного соціокультурного середовища [4; 9; 10].

Метою статті є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження впливу дитячо-батьківських відносин на формування самооцінки підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самооцінка є складним психологічним утворенням, що відображає ставлення людини до себе, власних можливостей, здібностей і соціальної значущості. Вона виконує оцінювальну, регулятивну, мотиваційну та захисну функції й суттєво впливає на успішність адаптації особистості [5; 6].

На думку К. Роджерса, самооцінка є складовою Я-концепції та формується в умовах прийняття й підтримки з боку значущих дорослих [5].

Особливо інтенсивно самооцінка розвивається в підлітковому віці. У цей період посилюються процеси самопізнання, рефлексії та формування образу «Я» [1]. Підлітки починають оцінювати себе не лише через результати діяльності, але й через ставлення однолітків, батьків та інших значущих осіб [6].

Важливе значення у формуванні самооцінки має сімейне середовище. Згідно з теорією прив'язаності Дж. Боулбі, досвід емоційної взаємодії з батьками створює основу для подальшого розвитку особистості та ставлення до себе [3]. Діти, які отримують достатній рівень емоційної підтримки та прийняття, частіше характеризуються високою самооцінкою і психологічною стійкістю. Аналогічні результати отримано в дослідженні V. A. T. Dam та співавт., де встановлено позитивний зв'язок між якістю дитячо-батьківських відносин, самооцінкою та психологічним благополуччям підлітків [4].

Серед стилів виховання найбільш сприятливим для розвитку особистості вважається авторитетний стиль, який поєднує вимогливість, емоційне прийняття та підтримку автономії дитини [9; 10]. Авторитарний стиль, навпаки, характеризується жорстким контролем і недостатнім врахуванням потреб дитини [9; 10]. Байдужий стиль пов'язаний з емоційною дистанцією та низьким рівнем батьківської залученості, що негативно позначається на психологічному благополуччі та самооцінці підлітків [9; 10; 12].

Методика дослідження. Емпіричне дослідження проводилося серед 120 підлітків віком від 11 до 18 років та їхніх батьків.

Було використано такі методи:

- методика Дембо-Рубінштейн для вимірювання самооцінки;
- анкетування батьків щодо особливостей виховання;
- напівструктуроване інтерв'ю;
- метод спостереження;
- кореляційний аналіз.

Вибірка була представлена трьома віковими групами:

- 11-13 років;
- 14-16 років;
- 17-18 років.

Результати дослідження. Дослідження показало поступове зростання рівня самооцінки з віком.

Рівень самооцінки підлітків різних вікових груп:

11-13 років – висока самооцінка - 28%; середня - 50%; низька - 22%;

14-16 років – висока самооцінка - 35%; середня - 45%; низька - 20%;

17-18 років – висока самооцінка - 42%; середня - 40%; низька - 18%

Отримані дані показали, що у групі раннього підліткового віку (11–13 років) переважає середній рівень самооцінки (50%), тоді як частка підлітків із низькою самооцінкою є відносно високою (22%). У середньому підлітковому віці (14–16 років) спостерігається тенденція до зростання частки високої самооцінки (35%) та незначного зниження показників низької самооцінки (20%).

Найбільш виражені зміни фіксуються у пізньому підлітковому віці (17–18 років), де частка високої самооцінки досягає 42%, а низької — зменшується до 18%. Це може свідчити про поступову стабілізацію самосприйняття та формування більш цілісного образу «Я».

Отже, результати свідчать про поступову стабілізацію образу «Я» та підвищення впевненості у собі в міру дорослішання підлітків, що узгоджується з даними сучасних лонгітюдних досліджень розвитку самооцінки [11].

Дослідження стилів виховання показало домінування авторитетного стилю (52%). Авторитарний стиль виявлено у 18% сімей, ліберальний у 20%, байдужий у 10%. Порівняльний аналіз показав, що підлітки з сімей, у яких переважає авторитетний стиль виховання, частіше демонструють адекватну та високу самооцінку. Натомість авторитарний і байдужий стилі значно частіше асоціюються із заниженими показниками самооцінки та підвищеною тривожністю.

Кореляційний аналіз засвідчив наявність статистично значущих зв’язків між показниками сімейної взаємодії та самооцінки підлітків:

- емоційна підтримка батьків і самооцінка: r = 0,63;

- авторитарний стиль і самооцінка: r = -0,47;
- байдужість батьків і соціальна активність: r = -0,51.

Отримані дані підтверджують значущий вплив сімейного середовища на формування самосприйняття підлітків.

Обговорення результатів. Аналіз результатів показав, що високий рівень емоційної підтримки та довірливі стосунки в сім'ї позитивно впливають на розвиток упевненості у собі, емоційної стійкості та соціальної активності підлітків [9].

Особливо чітко цей вплив простежується у сім'ях з авторитетним стилем виховання, де підтримка поєднується з вимогливістю та повагою до автономії дитини [9; 10].

Водночас жорсткий контроль, емоційна дистанція та байдужість батьків негативно впливають на рівень самооцінки. Такі підлітки частіше демонструють тривожність, невпевненість та залежність від зовнішнього схвалення [9; 12].

Отримані результати узгоджуються з сучасними дослідженнями, які розглядають сім'ю як провідний ресурс психологічної стійкості та захисний фактор розвитку особистості [4; 9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. В межах проведеного емпіричного дослідження вдалось проаналізувати особливості формування самооцінки підлітків у взаємозв'язку з характеристиками дитячо-батьківських відносин та зробити низку узагальнених висновків.

Самооцінка є ключовим компонентом особистісного розвитку підлітка та визначає особливості його поведінки, емоційного стану й соціальної адаптації. Установлено, що самооцінка підлітків має виражену вікову динаміку. Зі збільшенням віку зростає частка підлітків із високим рівнем самооцінки та зменшується кількість осіб із низькою самооцінкою. Це свідчить про поступову стабілізацію самосприйняття та формування більш цілісного образу «Я» у

пізньому підлітковому віці. Підлітковий вік характеризується інтенсивним розвитком самосвідомості та формуванням цілісного образу «Я».

Дитячо-батьківські відносини виступають одним із провідних чинників становлення самооцінки. Виявлено, що найсприятливішим для розвитку позитивної самооцінки є авторитетний стиль виховання, який поєднує вимогливість із підтримкою та емоційним прийняттям. Авторитарний та байдужий стилі виховання асоціюються зі зниженими показниками самооцінки та емоційного благополуччя підлітків. Кореляційний аналіз підтвердив позитивний зв'язок між рівнем батьківської підтримки та самооцінкою підлітків. Встановлено, що емоційна підтримка з боку батьків позитивно пов'язана з рівнем самооцінки, тоді як жорсткий контроль і емоційна відстороненість мають негативний вплив на самосприйняття підлітків.

Отримані результати можуть бути використані у роботі психологів, соціальних працівників, педагогів та у практиці сімейного консультування для розробки психологічних рекомендацій, спрямованих на формування позитивної та адекватної самооцінки підлітків, а також для вдосконалення консультативної та профілактичної роботи з батьками.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розробку програм профілактики психологічної дезадаптації підлітків, спрямованих на формування позитивного самосприйняття та розвитку соціально значущих якостей особистості.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : КММ, 2006. 240 с.

2. Bandura A. *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York : W. H. Freeman and Company, 1997. 604 p.

3. Bowlby J. *Attachment and Loss*. Vol. 1: Attachment. New York : Basic Books, 1982. 425 p.

4. Dam V. A. T., Do H. N., Vu T. B. T., Vu K. L., Do H. M., Nguyen N. T. T. et al. Associations between Parent-Child Relationship, Self-Esteem, and Resilience with Life Satisfaction and Mental Wellbeing of Adolescents. Frontiers in Public Health. 2023. Vol. 11. Article 1012337. DOI: https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1012337.

5. Rogers C. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston : Houghton Mifflin, 1995. 420 p.

6. Rosenberg M. *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton : Princeton University Press, 1965. 326 p.

7. Ryan R. M., Deci E. L. *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York : Guilford Press, 2017. 756 p.

8. Martínez-Casanova E., Molero-Jurado M. M., Pérez-Fuentes M. C. Self-Esteem and Risk Behaviours in Adolescents: A Systematic Review. *Behavioral Sciences*. 2024. Vol. 14(6). Article 432. DOI: https://doi.org/10.3390/bs14060432.

9. Peng B., Hu N., Yu H., Xiao H., Luo J. Parenting Style and Adolescent Mental Health: The Chain Mediating Effects of Self-Esteem and Psychological Inflexibility. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. Article 738170. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.738170.

10. Pinquart M., Gerke D. Associations of Parenting Styles With Self-Esteem in Children and Adolescents: A Meta-Analysis. *Journal of Child and Family Studies*. 2019. Vol. 28. P. 2017-2035. DOI: https://doi.org/10.1007/s10826-019-01417-5.

11. Orth U., Erol R. Y., Luciano E. Development of Self-Esteem From Age 4 to 94 Years: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies. *Psychological Bulletin*. 2018. Vol. 144(10). P. 1045-1080. DOI: https://doi.org/10.1037/bul0000161.

12. Khadka R., Bhatt A., Thapa M., Sharma A., Joshi M., Mishra D. K. Relationship of Parenting Styles on Depression, Anxiety, Stress and Self-Esteem of Adolescents. *PLOS ONE*. 2025. Vol. 20(12). Article e0332854. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0332854

References (Harvard style)

1. Maksymenko, S.D. (2006) Heneza zdiisnennia osobystosti [Genesis of Personality Realization]. Kyiv: KMM.

2. Bandura, A. (1997) Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman and Company.

3. Bowlby, J. (1982) Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment. New York: Basic Books.

4. Dam, V.A.T., Do, H.N., Vu, T.B.T., Vu, K.L., Do, H.M. and Nguyen, N.T.T. et al. (2023) 'Associations between Parent-Child Relationship, Self-Esteem, and Resilience with Life Satisfaction and Mental Wellbeing of Adolescents', Frontiers in Public Health, 11, Article 1012337. Available at: https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1012337.

5. Rogers, C.R. (1995) On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston: Houghton Mifflin.

6. Rosenberg, M. (1965) Society and the Adolescent Self-Image. Princeton: Princeton University Press.

7. Ryan, R.M. and Deci, E.L. (2017) Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. New York: Guilford Press.

8. Martínez-Casanova, E., Molero-Jurado, M.M. and Pérez-Fuentes, M.C. (2024) 'Self-Esteem and Risk Behaviours in Adolescents: A Systematic Review', Behavioral Sciences, 14(6), Article 432. Available at: https://doi.org/10.3390/bs14060432.

9. Peng, B., Hu, N., Yu, H., Xiao, H. and Luo, J. (2021) 'Parenting Style and Adolescent Mental Health: The Chain Mediating Effects of Self-Esteem and Psychological Inflexibility', Frontiers in Psychology, 12, Article 738170. Available at: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.738170.

10. Pinquart, M. and Gerke, D. (2019) 'Associations of Parenting Styles With Self-Esteem in Children and Adolescents: A Meta-Analysis', Journal of Child and Family Studies, 28, pp. 2017-2035. Available at: https://doi.org/10.1007/s10826-019-01417-5.

11. Orth, U., Erol, R.Y. and Luciano, E. (2018) 'Development of Self-Esteem From Age 4 to 94 Years: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies', Psychological Bulletin, 144(10), pp. 1045-1080. Available at: https://doi.org/10.1037/bul0000161.

12. Khadka, R., Bhatt, A., Thapa, M., Sharma, A., Joshi, M. and Mishra, D.K. (2025) 'Relationship of Parenting Styles on Depression, Anxiety, Stress and Self-Esteem of Adolescents', PLOS ONE, 20(12), Article e0332854. Available at: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0332854.